

examenbundel.nl

examen bundel

Meer dan alleen oefenexamens

Nu bij je boek
mijn.examenbundel.nl
Online oefenen, video's en meer

2022|2023

havo

Geschiedenis

ThiemeMeulenhoff

examenbundel.nl

examen bundel

Meer dan alleen oefenexamens

2022 | 2023

M.M.P.C. Bolink
Y. Bouw

havo

Geschiedenis

mijn.examenbundel.nl

} Slagen zonder examenstress doe je met [Examenbundel](#), [Samengevat](#), [Examenidoom](#) en [Zeker Slagen!](#)
Alles voor je schoolexamens en je centrale examens in je boeken, maar ook online.

**Overzicht
van al je
examenvakken**

**Antwoorden
bij de
oriëntatietoets**

**Video's
en andere
leerbronnen**

**Online
oefenen**

**Inzicht in je
voortgang**

**Quickscan
en nog
veel meer!**

Ga naar mijn.examenbundel.nl en log in op Mijn Examenbundel. Met deze code krijg je toegang tot heel veel (digitale) extra's die bij je bundel horen:

#

!

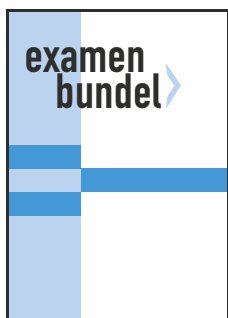
Deze code is uniek en door één persoon te gebruiken. Geldig tot 15 juli 2023.

#ikgazekerslagen

Voorwoord

Met deze **Examenbundel** bereid je je goed voor op het eindexamen en op de schoolexamens. Je oefent met echte examenopgaven. In de uitwerkingen staan de antwoorden met een duidelijke uitleg. Zo weet je precies wat je goed en fout hebt gedaan. !

Gebruik naast deze **Examenbundel** ook het boek **Samengevat** om te leren voor je examen. Hierin vind je een handige samenvatting van alle examenstof.

+

Oefenen met echte examens en duidelijke uitwerkingen

Overzichtelijke samenvatting van de examenstof

Wil je weten op welke datum het centraal examen is?

Ga naar examenbundel.nl/examenrooster voor het actuele examenrooster. Of scan de QR-code:

Namens team **Examenbundel** heel veel succes!

Heb je een vraag of opmerking over deze **Examenbundel**? Ga dan naar examenbundel.nl/contact.

Opmerking

De overheid stelt de regels op voor het examen. Bijvoorbeeld wat de examenonderwerpen zijn, welke hulpmiddelen je mag gebruiken en wanneer het examen is. De auteurs en uitgever hebben deze **Examenbundel** met grote zorg samengesteld. Soms veranderen de regels van de overheid echter of worden er nieuwe afspraken gemaakt over wat die regels betekenen. Raadpleeg daarom altijd je docent of onze website www.examenbundel.nl voor actuele informatie die voor jouw examen van belang is.

Inhoud

7 Stappenplan: hoe leer je met de Examenbundel?

11 Examenvoorbereiding

- 17 Examen doen
- 18 Begrippen geschiedenis
- 22 Overzicht kenmerkende aspecten en tijdvakken

Oriëntatietoets

- 27 Opgaven

Deel 1a

Oefenen op onderwerp

Historische contexten

1 Het Britse rijk 1585-1900

- 39 Opgaven
- 51 Hints
- 52 Uitwerkingen

2 Duitsland in Europa 1918-1991

- 56 Opgaven
- 69 Hints
- 71 Uitwerkingen

3 Nederland 1948-2008

- 75 Opgaven
- 88 Hints
- 90 Uitwerkingen

Deel 1b

Oefenen met oriëntatiekennis

4 Oriëntatiekennis

- 97 Opgaven
- 105 Hints
- 106 Uitwerkingen

Deel 2a

Examens met uitwerkingen

Examen 2021-I

- 111 Opgaven
- 121 Uitwerkingen met aandachtspunten

Examen 2021-II

- 132 Opgaven
- 143 Uitwerkingen met aandachtspunten

Examen 2021-III

- 156 Opgaven
- 167 Uitwerkingen met aandachtspunten

Deel 2b

Examen 2022-I

Examen 2022-I

- 181 Opgaven

De antwoorden en uitwerkingen van het examen 2022-I vind je op mijn.examenbundel.nl

Bijlagen

Cijferbepaling Bronnen

Stappenplan: hoe leer je met de Examenbundel?

Natuurlijk kun je de **Examenbundel** van voor naar achter doorwerken of er kriskras wat onderdelen uithalen om mee te oefenen, maar je kunt het ook systematischer aanpakken. Als je oefenen met de **Examenbundel** combineert met leren uit **Samengevat**, bereid je je optimaal voor op je examen.

Op de volgende pagina's vind je drie routes die laten zien hoe je kunt leren met de **Examenbundel**. Kies de route die past bij jouw manier van leren:

- Route 1: Ga je graag meteen aan de slag? Start met **oefenen per onderwerp**.
- Route 2: Wil je eerst weten waar je staat? Start met **de oriëntatietoets**.
- Route 3: Leer je liever eerst de theorie? Start met **leren per onderwerp**.

Kies de route
die bij jouw
manier van
leren past!

Lees ook de tips!
Voorkom
verrassingen
tijdens je
examen.

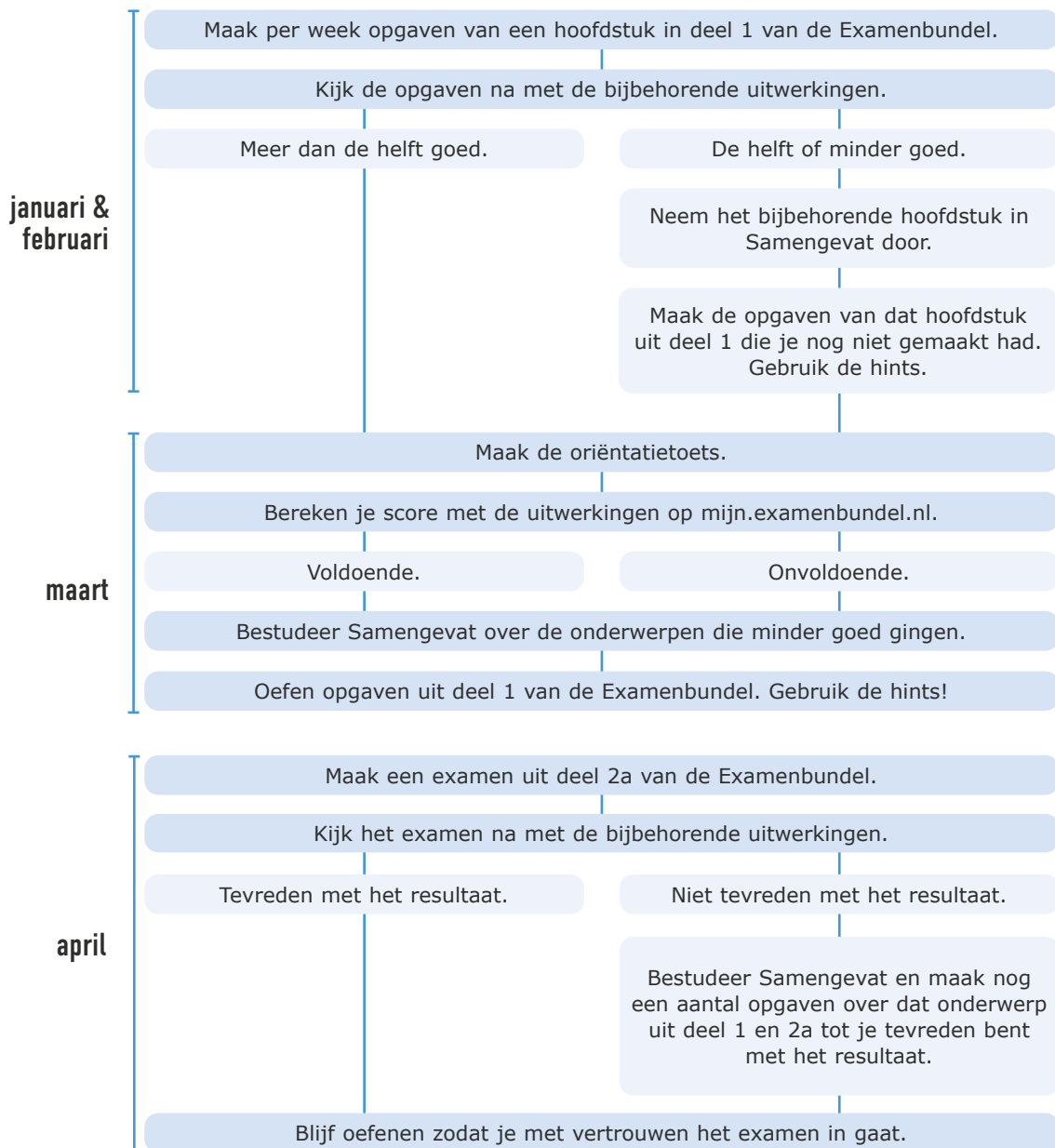
#

!

#ikgazekerslagen

Route 1

Ga je graag meteen aan de slag? Start met oefenen per onderwerp.

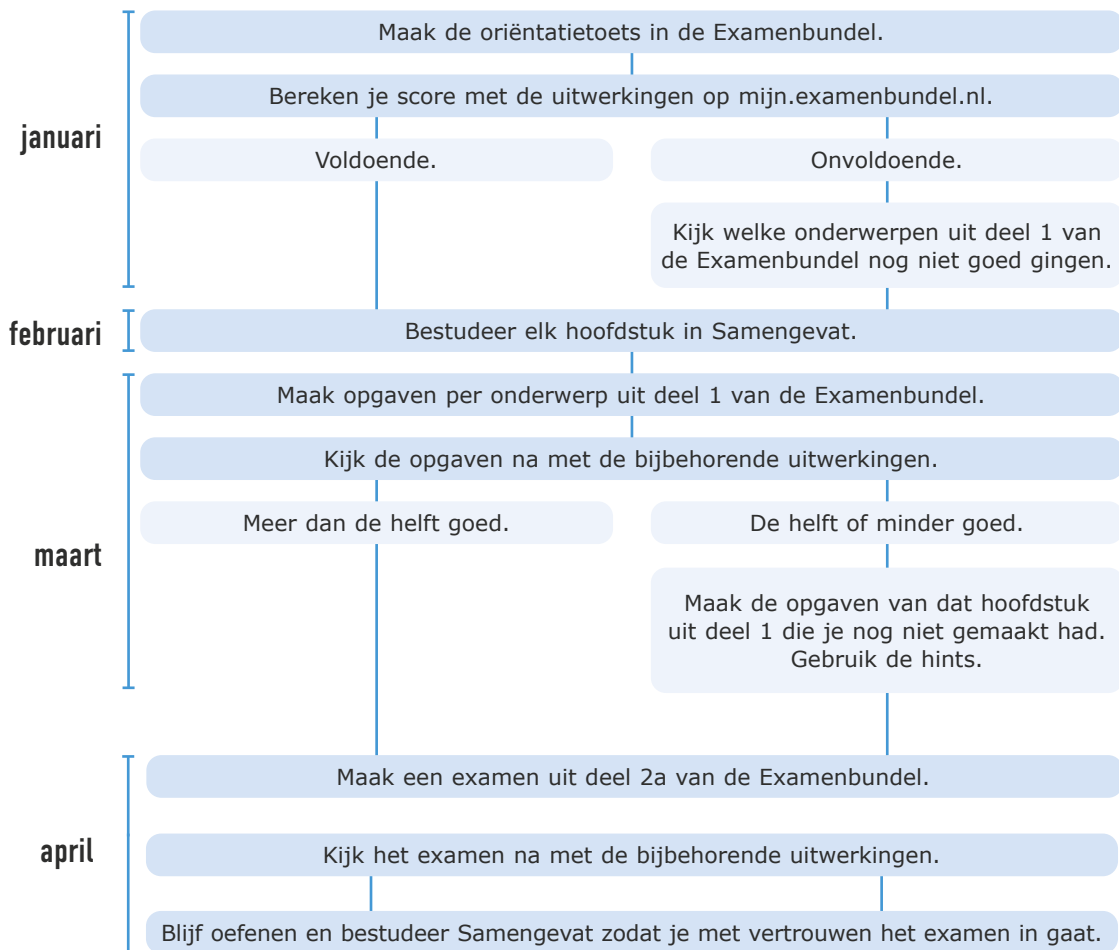

#geenexamenstress

Route 2

Wil je eerst weten waar je staat? Start met de oriëntatietoets. }

#geenexamenstress

Route 3

Leer je liever eerst de theorie? Start met leren per onderwerp.

januari & februari

Bestudeer per week een hoofdstuk uit Samengevat.

Maak de oriëntatietoets van de Examenbundel.

Bereken je score met de uitwerkingen op mijn.examenbundel.nl.

Voldoende.

Onvoldoende.

Kijk welke onderwerpen uit deel 1 van de Examenbundel nog niet goed gingen.

Maak de opgaven uit deel 1 over die onderwerpen.

Kijk die opgaven na.

Meer dan de helft goed.

De helft of minder goed.

Bestudeer nogmaals Samengevat over de onderwerpen die nog niet zo goed gingen.

maart

Maak een examen uit deel 2a van de Examenbundel.

april

Kijk het examen na met de bijbehorende uitwerkingen.

Blijf oefenen en bestudeer Samengevat zodat je met vertrouwen het examen in gaat.

#geenexamenstress

Examenvorbereitung

Om goed voorbereid te zijn op het centraal examen is een drietal zaken belangrijk:

- 1 het oefenen met historisch denken en redeneren (domein A);
- 2 het oefenen met de historische contexten (de kenmerkende aspecten uit tijdvak 5 t/m 10 die wel zijn uitgewerkt);
- 3 het oefenen met oriëntatiekennis (tijdvak 5 t/m 10).

Voor het centraal examen is het van belang dat je op een historische manier kunt denken en redeneren. Dit wordt hieronder beschreven in domein A. In domein B wordt beschreven wat je moet weten van de kenmerkende aspecten. Verder is er aandacht voor de manier waarop je bronnen beoordeelt, welke soorten vragen er op het examen worden gesteld en welke formuleringen daarbij worden gebruikt en hoe je antwoorden worden beoordeeld. In dit hoofdstuk zie je belangrijke begrippen **blauw** gedrukt. Bij elke eindterm wordt ten minste een voorbeeldvraag uit de bundel genoemd. Aan het eind van dit hoofdstuk vind je een woordenlijst waarin alle blauwgedrukte begrippen nog eens worden toegelicht.

Domein A: Historisch denken en redeneren

Geschiedenis is een complex vak. Als examenkandidaat moet je domein A (historisch denken en redeneren) en domein B (oriëntatiekennis) tegelijk én in relatie tot elkaar beheersen.

Bijvoorbeeld: bij het bepalen van de bruikbaarheid van informatie uit een bron over Duitsland kan de kandidaat rekening houden met de betrouwbaarheid van die bron door te kijken naar de motieven van de maker (Domein A) en door gebruik te maken van kennis over de tijd waarin de bron is ontstaan (Domein B, oriëntatiekennis en historische contexten).

Domein A is geordend volgens drie hoofdonderdelen van historisch denken en redeneren:

- 1 Tijd
- 2 Interpretatie
- 3 Betekenis voor nu

Op de volgende pagina vind je een toelichting op de onderdelen van Domein A, opgedeeld in deze drie hoofdonderdelen, met verwijzingen naar opdrachten in deze examenbundel.

Toelichting bij de hoofdonderdelen van Domein A	Opdrachten in deze Examenbundel
1 Tijd	
<p>Tijd en chronologie De kandidaat kan:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 de tijdvakken gebruiken als referentiekader om gebeurtenissen chronologisch te ordenen; 2 de tijdvakken plaatsen in de perioden Vroegmoderne Tijd en Moderne Tijd en deze perioden gebruiken als referentiekader om gebeurtenissen chronologisch te ordenen; 3 uitleggen dat elke ordening van tijd een interpretatie is. 	<p>HC Britse rijk: 8</p> <p>HC Duitsland in Europa: 8</p> <p>Oriëntatiekennis oefenen: 1, 2, 3, 4</p>
<p>Causaliteit De kandidaat kan rekening houden met:</p> <ol style="list-style-type: none"> 4 het niet-lineaire en multi-causale karakter van historische verschijnselen en gebeurtenissen. 5 verschillende soorten oorzaken en gevolgen; Bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> – directe en indirecte oorzaken, aanleiding (meest directe oorzaak), direct optredende gevolgen en gevolgen op de langere termijn, gewilde en ongewilde, bedoelde en onbedoelde gevolgen, gevolgen van meer en minder belang op grond van bijvoorbeeld schaal, intensiteit, duur; – oorzaken en gevolgen op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel-mentaal (waaronder godsdienstig) terrein. 6 het gegeven dat elke ordening van causaliteit een interpretatie is. 	<p>Oriëntatietoets: 7, 11</p> <p>HC Britse rijk: 3</p> <p>HC Duitsland in Europa: 11, 20</p>
<p>Continuïteit en verandering De kandidaat kan:</p> <ol style="list-style-type: none"> 7 in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden; 8 verschillende soorten verandering herkennen; Bijvoorbeeld: <ul style="list-style-type: none"> – in tempo (tamelijk snel en plotseling of langzaam en geleidelijk), duur, schaal, intensiteit, omvang etc. – op politiek-bestuurlijk, sociaaleconomisch en cultureel/mentaal terrein. 9 herkennen dat elke tijd materiële en immateriële sporen van het verleden in zich draagt; 10 omgaan met het verschil tussen unieke en generieke betekenissen van historische concepten; Bijvoorbeeld: begrippen als feodaal, imperialisme, centralisatie, democratie, burgerschap, oorlog en dergelijke hebben in de ene tijd en plaats een (deels) andere betekenis dan in een andere; 11 uitleggen dat elke ordening van continuïteit en verandering een interpretatie is. 	<p>Oriëntatietoets: 19</p> <p>HC Nederland: 10, 14</p> <p>Oefenen met oriëntatiekennis: 17</p> <p>CE 2021-I: 16</p> <p>CE 2021-III: 27</p>

2 Interpretatie	
<p>Standplaatsgebondenheid De kandidaat kan:</p> <p>12 menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden verklaren vanuit de toen en daar bekende en geaccepteerde kennis en waarden en vanuit de identiteit van individuen en groepen die in die tijd en/of op die plaats leefden en hierbij rekening houden met verschillende factoren die de standplaatsgebondenheid van mensen of een groep bepalen. (Bijvoorbeeld: waardesystemen, politieke, sociaaleconomische en culturele oriëntatie, kennis, gender, karakter, toevallige factoren)</p>	<p>Oriëntatietoets: 4</p> <p>HC Britse Rijk: 11</p>
<p>Bron en vraagstelling De kandidaat kan:</p> <p>13 vragenstellingen gericht op (historisch) onderzoek formuleren aan de hand van voorgelegde bronnen;</p> <p>14 informatie uit bronnen verzamelen, uitgaande van een bepaalde vraagstelling en deze als bewijs gebruiken bij het beantwoorden van die vraagstelling;</p> <p>15 de bruikbaarheid van informatie uit een of meer bronnen voor een bepaalde vraagstelling afwegen en daarbij rekening houden met:</p> <ul style="list-style-type: none"> – de betrouwbaarheid van de informatie (mede bepaald door bijvoorbeeld de aard van de bron, de context waarin deze is ontstaan, de mate van geïnformeerdeheid van de maker, de standplaatsgebondenheid van de maker, de bedoeling van de maker of opdrachtgever, het publiek waarvoor deze bedoeld is, etc.) – de representativiteit van de informatie uit de bron; (bijvoorbeeld: in hoeverre geldt dit voor meer mensen en meer situaties?); <p>16 vaststellen wanneer men iets als een feit kan aanvaarden; zulke feiten onderscheiden van meningen en van vooroordelen en/of stereotypen;</p> <p>17 uitleggen aan de hand van concrete voorbeelden of broninterpretaties dat geschiedverhalen een constructie zijn van het verleden.</p>	<p>HC Britse Rijk: 11, 12</p> <p>HC Duitsland in Europa: 4, 6</p> <p>CE 2021-II: 7</p> <p>CE 2021-III: 14</p>
3 Betekenis voor nu	
<p>Betekenis geven aan en oordelen over het verleden De kandidaat kan:</p> <p>18 uitleggen dat de wijze waarop mensen betekenis geven aan en oordelen over het verleden door de tijd heen verandert en per groep en individu kan verschillen en daarbij benoemen vanuit welke motieven/interesses/waardesystemen/verwachtingen mensen tot een waardering komen van wat belangrijk is uit het verleden (vergelijk met 12);</p> <p>19 bij moreel oordelen over het verleden (door een ander) anachronistisch toepassen van het kader van waarden en normen (van die ander) op het verleden herkennen.</p>	<p>Oriëntatietoets: 4</p> <p>HC Duitsland in Europa: 16</p> <p>HC Britse rijk: 19</p> <p>HC Nederland: 14</p>

Aandachtspunten bij het beoordelen van bronnen

Door het bestuderen van **bronnen** kan een gebeurtenis uit het verleden zo betrouwbaar mogelijk worden weergegeven. Voor verschillende typen bronnen staan hierna enkele aandachtspunten op een rij. Dit helpt bij het beoordelen van de **bruikbaarheid** en de **betrouwbaarheid** en **representativiteit** van een bron.

I *Wat voor soort bron is het?*

- Geschreven of ongeschreven.
- Bijvoorbeeld: is het een prent, kaart, foto, cartoon, affiche, grafiek of tabel?

II *Uit welke tijd is de bron afkomstig?*

- Is de bron gemaakt in de tijd waarover de bron gaat?
- Is de bron later gemaakt? Zo ja, wanneer?

III *Waarvandaan is de bron afkomstig?*

- Bijvoorbeeld: komt de bron uit een boek, een tijdschrift of een krant?
- Bijvoorbeeld: is het een overheidsbron of geen overheidsbron?

IV *Wat is er bekend over de maker van de bron?*

- Wie? Wat voor iemand? Welke **functie**? Verhouding tot de **gebeurtenis**?
- Was de maker aanwezig bij de gebeurtenis die in de bron wordt weergegeven?
- Met welke bedoeling (**reden**) heeft de maker de bron gemaakt (**motief**)? Wil de maker informeren, **propaganda** maken, voorlichten of misschien misleiden?
- Was de maker zelf betrokken bij de gebeurtenis?
- Wat weet je van de plaatsgebondenheid van de maker?

V *De inhoud van de bron?*

a *Geschreven bron.*

- Waarover gaat de informatie?
- Voor wie is de informatie in de bron bestemd?
- Wat is het **doel** van de informatie: voorlichting, propaganda?
- Wat voor feiten, meningen, (**voor**)oordelen, **opvattingen** worden gegeven in de bron?
- Gelden deze feiten, meningen, (voor)oordelen, opvattingen voor een groep, een volk of een persoon?

b *Beeldbron.*

- Wat staat er centraal in de afbeelding (bijvoorbeeld een cartoon, foto, tekening, prent, schilderij)?
- Hoe heeft de maker van de afbeelding ervoor gezorgd dat bepaalde personen meer opvallen dan anderen?
- Zijn bepaalde zaken overdreven weergegeven?
- Wat doen de personen op de afbeelding?
- Waar kijken de personen naar?
- Welke voorwerpen zie je op de afbeelding en waarvoor dienen ze?
- Welke symbolen zie je en waar verwijzen ze naar?
- Welke woorden, namen en begrippen staan in de afbeelding?
- Welk onderschrift staat er bij de afbeelding?
- Op welke manier maakt het onderschrift deel uit van de afbeelding?
- Waarom is de afbeelding gemaakt? Cartoons/spotprenten drijven vooral de spot, niet zozeer met een gebeurtenis alswel met een persoon (of personen). Affiches zijn vaak bedoeld om een partij, een organisatie of een bepaald **standpunt** onder de aandacht te brengen. Propagandaposters zijn bedoeld om mensen van een bepaalde mening te overtuigen. Om dit te bereiken wordt bij propaganda geen middel geschuwd om de publieke opinie te beïnvloeden.

V.l.n.r. spotprent (opdracht 1, HC Nederland), affiche (opdracht 12, HC Nederland) en foto (opdracht 1, HC Duitsland).

VI Hoe betrouwbaar is de bron?

De betrouwbaarheid van een bron heeft betrekking op de vraag of de bron gegevens oplevert die als feitelijk juist kunnen worden beschouwd.

Vragen die je dan moet stellen zijn:

- is de bron geschreven of gemaakt in de tijd waarover hij gaat of in een (veel) latere tijd?
- is de schrijver/maker van de bron goed geïnformeerd?
- met welke bedoelingen heeft de schrijver/maker zijn bron gemaakt?
- wordt de bron door andere bronnen bevestigd of tegengesproken?
- staan er bij de mening in de bron argumenten die controleerbaar zijn?

VII Is de maker van de bron representatief voor de groep waarvan hij/zij deel uitmaakt?

VIII Hoe bruikbaar is de bron?

De bruikbaarheid van een bron hangt af van wat je wilt onderzoeken (de hoofdvraag of de onderzoeksvraag).

Welke soorten vragen kun je op het centraal examen verwachten?

De meest voorkomende soorten vragen uit de centrale examens van de afgelopen twee jaar zijn:

- 1 vragen bij een tekstbron.
- 2 vragen zonder bron over de examenstof.
- 3 vragen bij een beeldbron: zoals een prent, foto, schilderij, affiche, cartoon of propagandaposter. Je moet zo'n bron kunnen analyseren met behulp van de gegeven beeldelementen.
- 4 vragen waarbij je een aantal gebeurtenissen in de juiste tijdvolgorde moet plaatsen, van vroeger naar later.
- 5 vragen naar aanleiding van een **bewering, interpretatie of conclusie**. Je moet zo'n bewering toelichten, ondersteunen met argumenten of juist weerleggen.
- 6 vragen die duidelijk maken dat je een verband kunt leggen tussen verschillende gebeurtenissen of beweringen.
- 7 vragen waarbij je moet laten zien dat je weet wat een historisch onderzoek inhoudt. Je bent dan bezig met het beoordelen van bronnen op bruikbaarheid, betrouwbaarheid en/of representativiteit.
- 8 vragen bij een cijfermatige bron, zoals een tabel of grafiek.

examenbundel >

havo Nederlands
havo Engels
havo Duits
havo Frans
havo Economie
havo Bedrijfseconomie
havo Maatschappijwetenschappen
havo Geschiedenis
havo Aardrijkskunde
havo Wiskunde A
havo Wiskunde B
havo Scheikunde
havo Biologie
havo Natuurkunde

samengevat }

havo Economie
havo Bedrijfseconomie
havo Maatschappijwetenschappen
havo Geschiedenis
havo Aardrijkskunde
havo Wiskunde A
havo Wiskunde B
havo Scheikunde
havo Biologie
havo Natuurkunde
havo/vwo Nederlands 3F/4F
havo/vwo Rekenen 3F

Tips, tricks en informatie die jou helpen bij het slagen voor je eindexamen vind je op examenbundel.nl! Nog meer kans op slagen? Volg ons ook op social media. #geenexamenstress

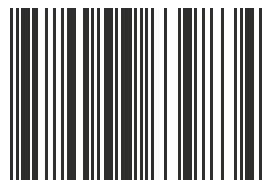
examenidoom + examenbundel + samengevat + zeker slagen! = #geenexamenstress

examenidoom

havo Engels
havo Duits
havo Frans

zeker slagen!

voor vmbo, havo én vwo

9 789006 639834